

An aerial photograph of a forest with a winding path. A tall, thin tree stands on the right side. The forest floor is covered in green grass and some brown patches. The sky is blue with some light clouds.

KLIMAPOLITISK PROGRAM

SENTERUNGDOMMEN

Senterungdommen

INNHALDSFORTEGNELSE

INTRO	2
TRANSPORT OG SAMFERDSLE	4
Personbilar	4
Tungtransport	2
Kollektivtransport og mjuke trafikantar	5
Jernbane.....	2
Skipsfart	6
Fly	7
ENERGI	2
Fornybar energi	2
Kraftnett og mellomlandsforbindelser	12
Olje og gass	13
INDUSTRI	15
LANDBRUK	16
Jordbruk	16
Skogbruk	12
FORBRUK OG AVFALL	22
Forbruk	22
Avfall	22
BYGG OG ANLEGG	22
Energibruk i bygg	22
Bygg- og anleggsnæringen	22
Innkjøp og transport	22
FISKERI OG OPPDRETTSNÆRING	22
Kppdrettsnæring.....	226
Næring	26
INTERNASJONALT	27

INTRO

Verdens befolkning øker med om lag 80 millioner mennesker hvert eneste år og vil ifølge prognosene passere 10 milliarder i 2050. Dette medfører at hver og en av oss må slippe ut mindre klimagasser om vi skal nå de nasjonale og globale klimamålene vi har satt oss. Siden menneskelig aktivitet slipper ut **klimagasser** og beslaglegger og forbruker store mengder ressurser, setter dette strengere krav for hvordan vi mennesker lever livene våre. Å motvirke klimaendringene er den viktigste oppgaven for vår generasjon og vår tid. Vi blir nødt til å ta klimahensyn innenfor alle politikkområder. Omstillingen vi skal igjennom kommer derfor til å bli krevende, men også gi mange muligheter. Samtidig som vi må bli mindre avhengige av oljenæringa, har vi mulighet til å utvikle nye, grønne næringer og industrier. Dette vil gi verdiskapning og nye arbeidsplasser over hele landet.

Ifølge **IPCC-rapporten** som kom i 2018 vil den **den globale gjennomsnittstemperaturen** øke med 3 grader innen 2100 hvis vi ikke gjør noe for å redusere utslippene våre. Den sier også noe om hvor forskjellige konsekvensene vil være ved 1,5 og 2 graders oppvarming. For eksempel, ved 1,5 grader vil Arktis være isfritt på sommeren en gang per hundre år, med 2 grader vil det være en gang i tiåret. 70-90 % av verdens korallrev vil forsvinne ved 1,5 graders oppvarming, ved 2 grader vil så godt som alle (>99%) forsvinne. Med så stor forskjell mellom de to målene, vil det være viktig for oss at vi klarer å holde oppvarmingen så lav som mulig. Alle tiltak og planer bør derfor utarbeides med mål om å nå maks 1,5 graders oppvarming.

Internasjonale avtaler som **Parisavtalen** er viktige for å løse klimautfordringen, men tiltakene må gjennomføres lokalt og nasjonalt. Løsningene vil være ulike i forskjellige land, avhengige av landenes geografiske og sosioøkonomiske forhold. Norge er et stabilt land som har tjent seg rikt på inntekter fra olje og gass, og er samtidig et land med høye utslipp per person. Vi har et spesielt ansvar for å bidra til å finne løsningene på problemet som vi har bidratt til å skape.

Norge har økonomisk handlingsrom til å bidra til teknologisk utvikling. Vi er kanskje et lite land, men vi må gå foran og vise andre land at det er mulig å nå ambisiøse mål. Samtidig vil teknologiske løsninger som utvikles for at vi skal kunne bli et lav- eller nullutslippssamfunn, også tas i bruk i andre land. Utviklingen av denne teknologien vil kunne skape arbeidsplasser i Norge i en tid hvor vi skal bli mindre avhengige av olje, og gi oss et konkurransefortrinn i fremtiden.

Teknologisk utvikling er imidlertid ikke nok til å få til den utslippsreduksjonen vi trenger. I et land som Norge er vi også nødt til å redusere det materielle forbruket vårt. Klimakrisen skal løses i en tid hvor forbruket øker i mange land, og det er ikke nok ressurser i verden til at alle land kan ha et forbruk som tilsvarer det norske. Ved å gå over til en økonomi som er en **sirkulærøkonomi** i større grad enn i

KLIMAGASSUTSLIPP

er utslipp til luft av gasser som påvirker atmosfærens evne til å holde på varmen (drivhuseffekten) og dermed klodens klima. Eksempler på slike gasser er karbondioksid (CO₂), metan (CH₄) og lystgass (N₂O).

IPCC-RAPPORTEN

The Special Report on Global Warming of 1.5 °C ble gitt ut av the Intergovernmental Panel on Climate Change i 2018. Den er skrevet av 91 forskere fra 40 land, og er en gjennomgang av hva som vil være konsekvensene av global oppvarming

PARISAVTALEN

er en internasjonal klimaavtale vedtatt i Paris i 2015. Det er første gang alle verdens land har blitt enige om en avtale for å redusere globale klimagassutslipp, men USA har senere meldt seg ut med virkning fra november 2020.

Norge har meldt inn et mål om å kutteutslippene med 40% i perioden 1990-2030.

dag, kan vi redusere forbruket uten at det går på bekostning av levestandard og velferd.

Selv om vi skal sette oss ambisiøse mål og gjennomføre store endringer, er det viktig at tiltakene ikke oppleves som urettferdige eller bidrar til å øke sosiale og geografiske ulikheter. Det er viktig at ingen skal kunne kjøpe seg ut av restriksjonene. For at klimapolitikken skal være rettferdig må vi føre en aktiv næringspolitikk og legge opp et skattesystem som fremmer grønn omstilling. Samtidig må vi satse på å skape de klimajobbene som skal sysselsette befolkninga i framtida. Hvis folk føler at tiltakene er urettferdige eller gjør livet unødvendig vanskelig for dem, vil det oppstå en uvilje til å bidra. Det vil gjøre det vanskeligere å gjennomføre de tiltakene som kreves for å redusere utslippene våre. Det er summen av mange ulike klimatiltak, i alle sektorer, som til sammen utgjør den beste klimaløsningen. Senterungdommen mener at det er mulig å redusere utslippene samtidig som vi skaper nye jobber og legger til rette for verdiskapning i hele landet.

Retningslinjer for senterungdommens klimapolitikk:

- Klimaløsningene må tilpasses lokale forhold, og skal bidra til bærekraftig omstilling i hele landet.
- Klimatiltakene skal ikke bidra til å øke sosiale og geografiske forskjeller
- Ved bruk av klimaavgifter skal det rådende prinsippet være at inntektene fra avgiftene øremerkes til klimavennlige alternativer.
- Klimaløsninger skal inkludere både nye teknologiske løsninger og redusert forbruk.

DEN GLOBALE GJENNOMSNITTS- TEMPERATUREN

er kombinert temperatur over land og ved havoverflaten, beregnet ut fra millioner av enkeltmålinger over hele verden. I dag er den globale gjennomsnittstemperaturen 1,05°C høyere enn i førindustriell tid.

DRIVHUSEFFEKTEN

er en naturlig prosess der gasser i atmosfæren bidrar til å gjøre jordas overflate varmere enn den ellers ville vært. Drivhusgassene fanger opp (absorberer) varmeråling, og noe av denne varmen sendes ned mot overflaten. Det gir høyere temperatur i lufta og ved bakken enn det ellers ville vært. Den naturlige drivhuseffekten er en forutsetning for liv på Jorden, slik vi kjenner det, men gjør også livet på jorda sårbart for endringer i atmosfæren.

DE VIKTIGSTE DRIVHUSGASSENE

i atmosfæren er vanndamp (H₂O), karbondioksid (CO₂), metan (CH₄), lystgass (dinitrogenoksid, N₂O) og ozon (O₃)

TRANSPORT OG SAMFERDSLE

Utsleppa frå transportsektoren har auka drastisk dei siste tiåra, med 27 prosent frå 1990-nivå til i dag. Sektoren inneber både vegtrafikk, luftfart, sjøtransport, jernbane og andre motorreiskap. All transport til saman utgjer omtrent 30 prosent av norske klimagassutslepp, og er dermed den største utsleppskjelda. Ei større befolkning har medført større behov for meir person- og godstransport, og betre kjøpekraft har gjeitt oss moglegheita til å reise meir. Å kutte utslepp innanfor transportsektoren krev både vidare teknologisk utvikling, tilrettelegging av infrastruktur og insentiv til å reise klimavenleg. Det er viktig å bygge ut infrastrukturen som er naudsynt for at også distrikta får vere med på den grønne omstillinga.

PERSONBILAR

Personbilar står for om lag halvparten av utsleppa frå vegtrafikken. Dette er eit område med stort potensial for omstilling, men denne omstillinga må skje på ein måte som ikkje tek frå dei som er avhengige av privatbil moglegheita til å bruke den. Nybilsalet skal vere **fossilfritt innan 2025**, og det krev satsing på både elbilar og biodrivstoff for å føre den private bilparken over frå fossil til fornybar energi. Dei allereie produserte bilane må gå på ein energimiks som i størst mogleg grad er basert på berekraftig biodrivstoff. Elbilane må behalde vesentleg **kjøps- og bruksfordelar** i tida framover, med ei utfasing av fordelane fram mot 2030. Det må ligge til grunn sterke insentiv for å velje fornybare bilar, slik at overgangen i 2025 blir så smidig som mogleg. Overgangen til nullutsleppskøyretøy kjem til å skje, og det skal ikkje vere eit alternativ at distrikta vert hengande etter.

Senterungdomen vil:

- Gradvis auke innblandingskravet av biodrivstoff i bensin og diesel.
- Byggje ut nettverk av hurtigladarar over heile landet
- Legge til rette for bildeling, slik at færre treng å kjøpe eigen personbil
- Forby nybilsal av fossildrivne personbilar frå 2025.
- Kjøps- og bruksfordelar for nullutsleppsbilar skal gradvis fasast ut fram mot 2030.
- Det skal innførast **kjøps- og bruksfordelar** for andre nullutsleppskøyretøy, som motorsyklar, mopedar, traktor og firehjulingar.
- Auke CO₂-avgifta på fossilt drivstoff, og øyremerke midlar frå avgifta til utvikling av biodrivstoff basert på norske råvarer.

TUNGTRANSPORT

Tungtransporten står på si side for over 45 prosent av utsleppa frå vegtrafikken, noko som gjer moglegheiter for betydelege utsleppskutt. Innanfor tungtransporten

FOSSILFRITT NYBILSAL 2025

Eit samrøystes Storting stilte seg i 2017 bak eit forbod mot nybilsal av fossildrivne bilar i 2025. Noreg er førebels det einaste landet som vil stoppe nysal av fossile bilar så tidleg som 2025. Forbodet vil kun inkludere nye bilar. Det vil difor framleis vere mogeleg å kjøpe fossildrivne bruktbilar i Noreg etter 2025.

KJØPS- OG BRUKSFORDELAR

Det finnes ulike kjøps- og bruksfordelar for el-biler. Noen fordeler gis nasjonalt, og andre håndheves ulikt av lokale myndigheter rundt omkring i landet.

er både elektrifisering, biodrivstoff og hydrogen moglege løysningar for å redusere utsleppa. Endre til: Difor er det hensiktsmessig å opprette eit CO₂-fond for tungtransport, der aktørane i næringslivet frivillig betalar inn. Pengane som betalast inn til fondet kan tilbakebetalast til dei som har betalt inn ved at ein viser til investeringsplan i konkrete løysingar som gjev utsleppskutt etter modell frå **NOx-fondet**.

Senterungdomen vil:

- Etablere eit CO₂-fond for tungtransport.
- **Arbeide for utvikling av nullutsleppslastebilar og på sikt forby sal av fossildrivne.**
- At det skal innførast tilsvarende **kjøps- og bruksfordelar** som i dag gjeld for nullutsleppsilar for nullutsleppslastebilar.
- Styrke **Enova** med kapital som kan gjere det økonomisk gjennomførbart å investere i ny klimateknologi.

KOLLEKTIVTRANSPORT OG MJUKE TRAFIKKANTAR

Kollektivtilbodet bind landet vårt saman. Det skal løne seg å reise kollektivt, og vi må etterstrebe fleksible løysingar som gjer det mogleg for så mange som mogleg å nytte seg av tilbodet. Samstundes som det eksistera eit utbreidd tilbod i dag, særleg i byar og sentrale områder, må det offentlege ta ansvar for å etablere tilbod der det er ein klimagevinst å hente. For mange vil det likevel vere enklare å gå eller sykle. Det må leggast til rette for mjuke trafikantar, slik at dei har praktiske og trygge løysingar som skapar trivsel og eit sikkert trafikkbilde.

Senterungdomen vil:

- Fjerne meirverdiavgift på kollektivtransport.
- **Samle alle kollektivløysingar i eitt billettsystem, slik at det vert enklare å bestille reise på tvers av selskap.**
- **Jobbe etter prinsippet om at kollektivtransport og mjuke trafikantar skal ha høgare prioritet enn privatbilar i arealplanlegging der dette er hensiktsmessig.**
- Auke satsinga på gang- og sykkelveg både i byar, tettstadar og langs skuleveggar.
- Legge til rette for transportsyklistane ved å bygge fleire sykkelfelt eller egne trasear, slik at fleire kan bruke sykkel til rask transport over lengre strekningar.
- Bygge ut pendlerparkering sykkelparkering ved kollektivknutepunkt.

JERNBANE

Transportsektoren står for rundt ein tredjedel av klimagassutsleppa i Noreg. Utsleppa er samla sett på veg oppover. Jernbana sitt ansvar for dette er minimal, med under 0,3% av utsleppa.

NOx-FONDET

I 2008 signerte 14 næringsorganisasjonar og Klima- og Miljøverndepartementet ei Miljøavtale om NOx. Formålet var å kutta NOx-utslipp i næringslivet og bidra til å oppfylle Noregs forpliktingar i Gøteborgprotokollen. Fondet er eit spleiselag der verksemdene som er med betalar inn etter mengde utslipp og kan søka om støtte til utslippsreducerande tiltak. NOx-fondet gir støtte til konkrete NOx-reducerande tiltak for verksemdar omfatta av NOx-avtala.

NULLUTSLEPPSBILAR

er bilar som berre bruker elektrisitet eller brenselceller (hydrogen) til framdrift.

ENOVA SF

vert oppretta i 2001 for å bidra til omlegging av energibruk og energiproduksjon. Selskapet er eigd av Klima- og miljødepartementet, og investerer årleg over to milliardar kroner av midlane til fellesskapet i løysingar som er med på å bygga morgendagens grønne Noreg.

Utsleppa frå jernbana kjem i stor grad frå dei ikkje-elektrifiserte strekningane. Dette gjer overføring av fossil transport til jernbane til eit godt klimatiltak. Å flytte meir gods- og persontransport frå veg til bane gjer utsleppskutt, auka trafiksikkerheit og høgare lønnsamheit for industrien.

Det krev fleire tiltak for å kunne realisere ei slik overføring, som betre godsterminalar, fleire tilsvingar og hyppigare kryssingsspor. Kryssingsspor og tilsvingar legg til rette for ei meir fleksibel og integrert jernbane. Strekingar som ikkje allereie er elektrifisert må prioriterast i Nasjonal Transportplan (NTP). Samstundes som kapasiteten må aukast, er det også naudsynt med ein politikk som gjer det enklare og billigare å reise med tog og annan kollektivtransport, slik at fleire får sterkare insentiv til å velje den transportmåten som er mest klimavenleg. Tog må vere eit godt alternativ til vegtrafikk og flytrafikk, både for privatpersonar og for bedrifter.

Senterungdomen vil:

- At alle norske jernbanelinjer, med unntak av museumsjernbanar, skal baserast på nullutslippsteknologi innan 2030.
- Fjerne meirverdiavgift på kollektivtransport.
- **Forbetre togtilbodet og jernbanelinja til nærliggande storbyar i utlandet gjennom samordning mellom togselskap og samarbeid med andre land.**
- Styrke nattogtilbudet mellom dei norske byane og etablere nattogtilbud til Europa.
- At utbygging av jernbanelinjer og –kapasitet skal prioriterast framfor å auke kapasiteten på dei store innfartsvegane i Oslo-området.
- **Innføra bonussystem på togreiser, etter modellen frå flytransporten.**
- Ha ei sterk statleg styring over den norske jernbana, slik at staten får gode moglegheiter til å vidareutvikle både tilbod og infrastruktur.
- **Tilrettelegga for at fleire kan nytta togreiser på lengere distansar i sin arbeidshverdgane gjennom å tilby arbeidsstasjonar ombord, og dessutan godt og stabilt internett på strekningane.**
- **Gjennomføra ei konseptvalutgreiing av Nord-Noreg banen med sikte på snarleg utbygging.**

SKIPSFART

Den internasjonale handelen er aukande, og i takt med den kjem også skipsfarten til å forsette å auke. Vi er avhengige av ei berekraftig utvikling som redusera utsleppet av klimagassar, sjølv om skipsfarten aukar. Om lag 90% av den globale varetransporten mellom kontinenta vert frakta over sjø, og i framtida vil det vere viktig å motivere for utvikling av meir energieffektive fartøy. Skipsreiarar i Noreg må bidra til å møte klimautfordringane. Tiltak må vere i tråd med miljøvisjonen som motverkar klimaendringane og stimulerer til miljøvenleg skipsfart, og utslepp frå skipsfarten kan og må reduserast.

Så lenge drivstoff for skip baserer seg på fossile energikjelder vil vedtekne reguleringar kunne føre til at det fossile drivstoffet vil verte stadig reinare og dyrare. Samstundes bør vi utvikle infrastruktur og teknologi slik at skip kan bruke **hydrogen som drivstoff**. For store skip som skal frakte last over lange distansar, vil hydrogen vere ei god løysing ettersom det har låg vekt, lenger rekkevidde og høgare energitettleik enn til dømes batteri.

Hydrogen og hydrogenteknologi kan bli ei stor og viktig eksportvare for Noreg, dersom vi tør å satse tidleg. Utvikling av **landstraumanlegg** bør og prioriterast, for å redusere utslepp frå skip som ligg til i hamn. For persontransport over korte strekningar er vi allereie i gong med ei stor satsing på **el-ferjer**, som er eit godt døme på at Noreg kan bidra til å utvikle teknologi som seinare kan nyttast i andre land.

Senterungdomen vil:

- Arbeide for ambisiøse internasjonale krav til miljøforbetringar og energieffektivitet i tråd med IMO-vedtaket frå 2011, som fastsette globale avgjersler for framtidig utslepp av klimagassar frå internasjonale skipsfart.
- Satse på tekniske forbetringar av skrog og propellar, energieffektivisering samt innovasjon og teknologisk nyskaping.
- Sikre at målet om utsleppsreduksjon frå skipsfart vert nådd gjennom eit avgiftssystem. Avgiftene bør samlast i eit internasjonalt fond der midlane vert tilgjengeleg for forskning og utvikling på klimatiltak innan skipsfart.
- At alle norske hamner skal tilby landstraum innan 2025.
- Legge til rette for forskning og innovasjon på hydrogenteknologi for å kunne gjennomføre ein overgang til hydrogen drivne lasteskip.
- **Vidareføre satsinga på el- og hydrogenferjer.**
- **Setje krav om utsleppsreducerande tiltak i Kystruteanbodet.**
- **Starte ei satsing på meir miljøvennleg hurtigbåtar.**

FLY

Fly har revolusjonert måten vi forflyttar oss på, og gjev oss i dag enorme moglegheiter til å flytte både gods og personarar tilnærma kvar som helst og når som helst. Dagens fly går nesten berre på fossilt drivstoff, og innanriks luftfart utgjer rundt 2,5% av Noregs totale klimagassutslepp og nærmare 8% av klimagassutsleppa frå transportsektoren. På globalt nivå står flytrafikken for rundt 2% av verdas utslepp av klimagassar. Ingen land i Europa reiser meir innanlands med fly per innbyggjar enn nordmenn. På utanlandsreiser med fly er vi nordmenn også i Europa-toppen, berre slått av dei tre øystatane Island, Malta og Kypros.

Fly som transportmiddel er og vil og i framtida vere viktig for å knyte land saman, og gje folk over heile landet gode moglegheiter til å reise. Omstillinga frå fossildrivne til nye og meir klimavenlege fly vil krevje god planlegging og ein infrastruktur som mogleggjer denne omstillinga. Det må utarbeidast ein plan for forsyning av elektrisitet og hydrogen til flyplassane i Noreg. Kortbanenettet vil ha høg prioritet, då

HYDROGENDREVA KJØRETØY

er kjøretøy som bruker hydrogen som drivstoff. Det kan lagast bilar, skip/båtar, fly, busser og motorsyklar som går på hydrogen. Hydrogendrevne kjøretøy er i dag i praksis eit elektrisk kjøretøy, der ei brenselcelle konverterer hydrogen som er lagra på kjøretøyet og oksygen frå lufta til elektrisitet og vassdamp. Hydrogendrevne kjøretøy forureinar derfor ikkje lokalt.

LANDSTRAUM

er elektrisk kraft frå straumanlegg på land til det elektriske anlegget i skip eller mindre båtar som ligg fortøydd ved kai. Dette gjer at området rundt hamna slepp luftforureiningar og støy fordi båtane dermed ikkje treng å la diesellaggregata gå og dura; i tillegg blir utsleppa av klimagassar reduserte.

EL-FERJER

Noreg har i dag tre elektriske ferjesamband på Vestlandet, men Enova støttar planlegging av 30 nye elektriske ferjesamband i Hordaland, Trøndelag, Troms og Møre og Romsdal. Til saman er det sett av 638 millionar kroner til desse 30 prosjekta.

det mest truleg er nullutsleppsfly med kortare rekkjevidd som vil takast i bruk først. **Avinors** rolle som operatør på norske flyplassar må påleggast å utbygge infrastruktur som mogleggjer omstillinga til elektriske og hydrogendrivne fly og gjennom auka satsing på biodrivstoff til fly.

Senterungdomen vil ha ein praktisk klimapolitikk kor løysingar som ikkje er berekraftige vert erstatta med berekraftige alternativ. Senterungdomen ser ikkje på flyreiser med fossildrivne fly som ein berekraftig transportmetode, samtidig som flytrafikken er avgjerande for å knytte Norge og verden saman. Senterungdommen ynskjer derfor å opprette et CO₂-fond som skal bidra til å redusere utsleppa frå flytrafikken ved å fase ut fossildrivne fly og erstatte desse med elektriske og hydrogendrivne fly og gjennom auka satsing på biodrivstoff til fly.

Senterungdomen vil difor innføre ei progressiv flypassasjeravgift på fossildrivne fly på utanlandsreiser for å avgrense deler av flytrafikken. Den progressive flypassasjeravgifta skal også gjelde for strekningane Oslo-Bergen, Oslo-Trondheim, Oslo-Stavanger og Oslo-Kristiansand da fleire av desse rutene er blant dei mest trafikkerte i Europa og kor det finnes meir miljøvenlege alternativ. Avgifta skal vere progressiv, som inneberer at avgifta aukar for kvar flytur. Den skal også utformast slik at lengre flyturar gir høgare avgift. Det sikrar at dei som forureinar mykje også betalar meir enn dei som forureinar lite. Ved årsskifte skal alle reisene nullast ut, og alle passasjerar startar med å betale same avgift. Alle inntekter frå flypassasjeravgifta vil inngå i CO₂-fondet som vil drive omstillinga over til fornybare energikjelder enno raskare. Samstundes må staten bidra med meire omstillingsmidlar enn dei gjer i dag.

Senterungdomen vil:

- **Innføre ei progressiv flypassasjeravgift på fossildrivne fly på utanlandsreiser og på strekningane Oslo-Bergen, Oslo-Trondheim, Oslo-Stavanger og Oslo-Kristiansand. Avgifta er progressiv for bedrifta på bedriftsreiser, og personleg privatreiser. Opprette eit CO₂-fond for flytrafikken kor inntekter frå flypassasjeravgifta og drivstoffavgifter frå fly brukast til utvikling av biodrivstoff til fly og av elektriske og hydrogendrivne fly.**
- Det skal utarbeidast ein plan for forsyning av elektrisitet og hydrogen på kortbanenettet i Noreg.
- **At elektriske og hydrogendrivne fly skal ha betydelege kjøpsfordelar.**
- Flytransport skal hovudsakleg gå på hydrogen, elektrisitet og biodrivstoff.
- **Endre målet for Avinor slik at vekstmålet blir eit godt flytilbod i heile landet, framfor auka vekst i flytrafikken. Dette skal særleg gangne flyplassabe på kortbanenettet, der dei første el- og hydrogendrivne flya blir introdusert på den norske marknaden.**
- Norge skal tre ut av internasjonalt avtaleverk som fritar flytrafikken frå avgifter.
- **Det skal ikkje byggast ny tredje rullebane på Gardermoen.**

AVINOR AS

er eit aksjeselskap eigd fullt ut av den norske staten under Samferdsledepartementet, og har som oppgåve å eige og drive flyplassar i Noreg.

Avinor har sett av inntil 100 millionar kroner over ein tiårsperiode (2013-2022) for tiltak og prosjekt som kan bidra til innfasing av jet biodrivstoff i norsk luftfart, basert på biomasse frå norsk skog, og meiner at dette kan realiserast frå 2020-2025.

Avinor og Noregs Luftsportforbund har initiert eit langsiktig prosjekt som har som formål å realisera helelektriske flygingar innanlands i Noreg.

ENERGI

Tilgang på energi er helt elementært i våre liv og for vårt samfunn. Gjennom historien har det både vært tatt i bruk fossile og fornybare energikilder. Fossile energikilder spiller og har spilt en viktig rolle for utviklingen i verden de siste 200 år. Økende bruk av fossile energikilder har bidratt til store utslipp av klimagasser som forurensner og varmer opp jordkloden.

Overgangen fra fossile til fornybare energikilder er for alvor i gang, og utbyggingen av fornybare energikilder har aldri vært høyere enn den er nå. Norge må bidra i denne utviklingen og bør ha som mål å bli verdens første karbonnøytrale land, både gjennom å fase ut fossile energikilder, bygge ut fornybar energi og redusere energiforbruket. Gjennom å utnytte de fornybare energikildene på en bedre måte kan verden bli karbonnøytral, samtidig som levestandarden forblir høy og gir folk over hele verden muligheter til å leve gode liv.

Klimautfordringene verden står overfor i dag vil kreve en storstilt overgang til fornybar energi og økt elektrifisering i de fleste sektorer. Innen 2050 må så mye som 70-85% av elektrisitetsproduksjonen i verden være fornybar. I Norge er allerede rundt 99 prosent av kraftproduksjonen fornybar. Likevel er det behov for å bygge ut mer fornybar kraft for å kunne elektrifisere sektorer som transport og industri. Samtidig vil beredskapsperspektivet i å basere kraftproduksjonen på mer enn kun vannkraft i ei framtid der tørke og redusert vanntilgang er en økende trussel, være viktig.

FORNYBAR ENERGI

Norge er et av få land i Europa som har et overskudd av fornybar energi. Vi har vært heldige med vår tilgang på naturressurser. Høye fjell og en lang kystlinje gir rikelig med nedbør, som danner grunnlaget for vannkraftproduksjonen vår. Vårt værutsatte land gir også et stort potensial for å kunne utnytte vinden som energikilde. Havet skaper muligheter for å utnytte den evige energien fra bølgene og tidevannet. Norges enorme skogområder gir også rikelig med muligheter for industriutvikling og økt karbonbinding. Selv potensialet for å kunne utnytte sola som energikilde har økt i takt med teknologiutviklingen, og vil skape mange muligheter, også for land med relativt få soldager, slik som Norge.

Vannkrafta har vært den viktigste kilden til fornybar energi i Norge og dannet grunnlaget for industriutviklingen i Norge på 1800- og 1900-tallet. Vannkrafta er fremdeles vår viktigste kilde til fornybar energi og utgjør omlag 95 prosent av vår samlede kraftproduksjon. Senterungdommen ønsker en videre satsing på vannkraft i Norge. Samtidig må vi være klar over at utbygging bidrar til store naturinngrep. Vi har samtidig et ansvar for å ta vare på verneverdige vassdrag og ta hensyn til artsmangfoldet og den uberørte naturen. Senterungdommen mener derfor at det i

VANNKRAFT

er fornybar energi som kommer fra vann som faller og som blir omgjort til nyttige formål som mekanisk arbeid eller elektrisitet. I dag blir vannkraft hovedsakelig brukt om produksjon av elektrisk energi.

hovedsak burde satses på å fornye dagens vannkraftverk, slik at produksjonen kan øke uten at flere vassdrag bygges ut.

I et land som har hatt rikelig med vannkraft har ikke insentivene historisk vært sterke for å bygge ut mye **vindkraft**. Etter hvert som utbyggingskostnadene har blitt lavere og kraftproduksjonen fra vindmøller har økt, har det blitt lønnsomt å bygge ut vindkraft også i Norge. Senterungdommen stiller seg positive til økt vindkraftproduksjon. Dette vil både skape flere arbeidsplasser i landet, samtidig som økt utbygging vil gi et økt overskudd av fornybar energi som kan eksporteres og erstatte mindre klimavennlig strømproduksjon i våre naboland. Utbygging av mer vindkraft i Norge i tida framover vil være et viktig bidrag til å redusere klimagassutslippa og sikre ei bærekraftig samfunnsutvikling.

Vindmøller på land krever store naturinngrep, blant annet fordi det må bygges mye infrastruktur. Urørt natur er ei mangelvare og utbygging bør ikke gå på bekostning av verdifulle naturområder. Områder bør ikke bygges ut dersom de blir regna som villmarksprega og hvor utbygging påvirker dyrelivet negativt i stor grad. Nærhet til bosteder må også tas med i vurderinga ettersom vindmøller lager en del støy.

Ved utbygging på land må lokalbefolkninga selv få delta i vurderinga om det skal bygges ut. Utbygginger skal vurderes fra sak til sak, og lokale vedtak bør følges. I de tilfellene hvor det allerede er gitt konsesjon for utbygging, skal prosjektene gjennomføres.

En utfordring ved fornybar energiproduksjon er ødeleggelsen av naturverdier. Skatteinntektene må i størst mulig grad tilfalle kommunene der utbygging og produksjon foregår. Senterungdommen stiller seg positive til satsing på, og utbygging av, vindkraft til havs.

Vindforholda i Norge, og særlig i Nordsjøen, er spesielt godt egna for utbygging av vindkraft. Den jevne, relativt sterke vinden gjør at vi får mer strøm ut av hver turbin enn det som er mulig lengre sør i Europa. Samtidig har vi mye relevant kompetanse og industri i oljenæringa som kan overføres til bruk i havvindnæringa. Den teknologiske utviklinga går fort, og med den går både utbyggings- og driftskostnadene ned.

Om vi prioriterer **vindmøller til havs** nå, vil vi kunne bygge opp ei konkurransedyktig næring som kan bidra med arbeidsplasser i distrikta. Politiske prioriteringer og statlig støtte skal legge til rette for teknologisk utvikling, slik at også havvind vil kunne bli kommersielt lønnsomt i nær framtid. Planlegging av havvindmøller må gjøres i samarbeid med andre maritime næringer.

VINDKRAFT

er fornybar energi hvor bevegelsesenergien i vind blir omdannet til energi, vanligvis i form av elektrisitet, ved hjelp av vindturbiner med roterende blader.

VINDMØLLER TIL HAVS

er vindmøller som skiller seg fra tradisjonelle vindmøller ved at de enten står bunnfast på havbunnen eller flyter. Norge var først ut i verden på å bygge flytende havvindmøller, med vindmøllen Hywind utenfor Karmøy.

Sola er vår viktigste energikilde og gir både varme, lys og energi. **Solenergi** kan utnyttes gjennom solcellepaneler, solfangere og gjennom å bygge hus og bygninger slik at de kan utnytte lyset og varmen fra sola best mulig. Solcellepaneler omdanner solenergi til elektrisk energi mens solfangere omdanner solenergi til varmeenergi (termisk energi). Senterungdommen stiller seg positive til videre satsing på å utnytte solenergien både til oppvarming og til produksjon av elektrisitet.

En videre satsing på solenergi er viktig da solcellepaneler muliggjør tilgang på fornybar elektrisitetsproduksjon i naturområder hvor det ikke er bygd ut kraftnett og kan slik sett spare uberørt natur for unødvendig utbygging. At egenproduksjonen av elektrisitet fra fornybare energikilder øker, er positivt både i et miljøperspektiv og i et beredskapsperspektiv. Senterungdommen mener at dagens støtteordninger fra ENOVA og Innovasjon Norge for investeringer til solcellepaneler og solfangere bør videreføres.

Senterungdommen vil:

- At det skal bygges ut mer fornybar energi i Norge.
- Oppgradere og vedlikeholde dagens vannkraftverk for å øke produksjonen på eksisterende anlegg.
- At utbygging av vindkraft på land må vurderes fra sak til sak, og vertskommunen skal ha vetorett i etableringssaker.
- At kommuner med nyutbygging av vindenergi skal kompenseres i mye større grad enn i dag.
- At eventuelle endringer av vannkraftbeskatningen skal føre til økt inntekter for kommuner og fylker der utbygging og produksjon foregår.
- At dagens støtteordninger fra ENOVA og Innovasjon Norge for investeringer til solcellepaneler og solfangere skal videreføres.
- Styrke klimafondet **Nysnø** med kapital slik at selskapet kan øke investeringen i klimateknologi og norske industriløsninger som reduserer utslipp.
- At installasjoner av småskala fornybar energiproduksjon skal fremmes.

KRAFTNETT OG MELLOMLANDSFORBINDELSER

Det europeiske kraftnettet er tett knyttet sammen gjennom overføringskabler. På den måten kan energi transporteres dit det er størst behov for den. Norge har overføringskabler til Sverige, Danmark, Nederland, Finland og Russland. Den største delen av kraften Norge eksporterer og importerer kommer fra Sverige og Danmark. Utviklingen i Europa er at fornybare energikilder som vindkraft og solenergi erstatter kull-, gass-, og kjernekraftverk.

SOLENERGI

er energi i form av lys- og varmestråler fra Sola. Mengden av solenergi som treffer Jorden i løpet av ett år, er om lag 15 000 ganger større enn hele verdens årlige energiforbruk. Solenergi kan utnyttes til å produsere elektrisk energi ved hjelp av solceller.

NYSNØ

er et investeringsselskap eid av staten, og eierskapet forvaltes av Nærings- og fiskeridepartementet. Målet deres er å redusere klimagassutslipp gjennom lønnsomme investeringer i ny, klimavennlig teknologi.

PRODUKSJONSMØNSTER

er når, hvor og hvor mye det blåser. I Norge blåser det når det ikke blåser sør i Europa, og motsatt. Dermed kan Norge produsere mye strøm når Europa produserer lite, og motsatt.

Samtidig bygges det ut mange nye mellomlandsforbindelser ettersom fleksible energikilder erstattes av ikke-fleksible energikilder som øker behovet for kjøp og salg av strøm.

Norge er et av få land i Europa som har et overskudd av fornybar energi og er en netto eksportør av kraft. Samtidig er den norske vannkraften et av de viktigste konkurransefortrinnene for norsk eksportrettet industri. De siste årene har det blitt bygget flere nye **utenlandskabler**, som i praksis er eksportkabler fra Norge til Europa. **Utenlandskablene** i EU-systemet fungerer slik at energi transporteres fra markeder med lav kostnad til markeder med høyere kraftpris. Det betyr at den lave norske strømprisen presses opp av konkurransen i det Europeiske markedet. For den norske stat som har eierinteresser i både strømmen og kablene vil dette bety inntekter, men for norsk industri betyr det en svekkelse av det naturlige konkurransefortrinnet mot europeisk industri. I en periode hvor vi skal fase ut olje- og gassproduksjonen blir en satsing i industrien viktig for å sikre arbeidsplasser og verdiskapning. Norge skal i fremtiden være mer enn en råvareeksporterende økonomi. Norsk vannkraft kan aldri produsere et overskudd som vil kunne fungere som «Europas grønne batteri» slik det tidligere har blitt hevdet, særlig ikke om vi vil omstille vår egen industri, elektrifisere norsk sokkel, satse på en bærekraftig skogindustri osv. Det viktigste blir derfor å satse på en grønn foregangsindustri i hele Norge.

Senterungdommen mener derfor at man, helt til energioverskuddet i Norge er stabilt vesentlig større enn i dag, ikke skal bygge nye utenlandskabler. Dersom vi etablerer et stabilt vesentlig større kraftoverskudd i Norge enn i dag kan det bygges **utenlandskabler**. Slike kabler skal kun bygges i den utstrekning man fortsatt sikrer et kraftoverskudd i Norge, råderett over egen energipolitikk, at Statnett eier minimum 50 prosent av kablet og at strømprisene i Norge forblir lave for både industrien og forbrukere.

Den regulerbare vannkraften i Norge vil også øke i verdi med økt utbygging av mellomlandsforbindelser. Dette henger sammen med at kraftprisen til enhver tid bestemmes av forholdet mellom tilbud og etterspørsel. Når det blåser mye i Europa vil kraftprisene falle som følge av økt tilbud av kraft. Hadde norsk vindkraft hatt det samme **produksjonsmønsteret** som vindkraften lenger sør i Europa ville oppnådd kraftpris blitt lavere siden produksjonen hadde blitt høy på samme tidspunkt. Et **produksjonsmønster** som avviker fra produksjonsmønsteret til vindkraften lenger sør i Europa er derfor fordelaktig og bidrar til å øke verdien av norsk vindkraft.

Den regulerbare vannkraften i Norge vil øke i verdi med flere mellomlandsforbindelser da det kan eksporteres mer kraft når kraftproduksjonen i Europa er lav og kraftprisen er høyere. Samtidig vil økt overføring av kraft gi økte inntekter til staten som eier av mellomlandsforbindelsene (**Statnetts flaskehalsinntekter**). Senterungdommen mener samtidig det er viktig å finne en produksjon av hydrogen og drift av datasentre er bare noen av områdene som vil øke etterspørselen etter elektrisitet i Norge i de kommende årene.

OVERFØRINGSKABLER/ UTENLANDSKABLER

er forbindelser mellom de elektriske systemene i to land, bygget som luftledning eller sjøkabel. Norge har i dag mellomlandsforbindelser til:

Sverige (landforbindelser)
Finland (landforbindelser)
Russland (landforbindelser)
Danmark (Skagerak 1-4 sjøkabler)

Nederland (NorNed-sjøkabel)
Og er i gang med å bygge mellomlandsforbindelser til:

Tyskland (NordLink-sjøkabel, fra 2020)
Storbritannia (North Sea Link-sjøkabel, fra 2021)

STATNETTS FLASKEHALSINTEKTER

oppstår når kraft overføres mellom områder med forskjellig kraftpris.

Flaskehalsinntektene er hovedsakelig positive, ved at kraft flyter fra områder med lav pris til områder med høy pris.

Men det kan også oppstå negative flaskehalsinntekter, spesielt i forbindelse med spesialreguleringer av kraftproduksjon og kraftflyt.

øke etterspørselen etter elektrisitet i Norge i de kommende årene.

Dagens ordning for **nettleie**, hvor nettleien generelt er betydelig høyere i distriktene enn i de større byene, er ikke rettferdig. Senterungdommen vil gjenopprette den statlige tordningen for utjevning av nettleien. Dette vil legge til rette for industri i hele landet og sørge for at mer energi kan brukes til foredling av produkter lokalt.

Senterungdommen vil:

- Bygge ut det norske kraftnettet og oppgradere kraftnettet for å ha kapasitet til mer fornybar energi og økt elektrifisering.
- At norske kraftproduksjon skal være ett av de viktigste konkurransefortrinnene for norsk industri også i fremtiden.
- Gjeninnføre den statlige ordningen for nettleie umiddelbart, og på kort sikt få på plass en utjevning av nettleie som sikrer et likt prisnivå i både bygd og by.
- Gå imot suverenitetsavståelse på energiområdet i ACER.

OLJE OG GASS

Olje og gass er Norges viktigste eksportnæring og har klart størst verdiskaping av alle våre næringer. Næringen sysselsetter rundt 180 000 mennesker og står for rundt en femtedel av statens inntekter. Samtidig er olje- og gassnæringen den nest største kilden til utslipp av klimagasser i Norge. I 2018 stod utvinning av olje og gass for 27 prosent av Norges totale utslipp av klimagasser, tilsvarende 14,6 millioner tonn CO₂-ekvivalenter. Mens andre næringer som jordbruket og industrien har klart å redusere sine utslipp, har utslippene fra olje- og gassindustrien økt.

Fra 1990 til 2018 har utslipp fra utvinning av olje og gass økt med 76 prosent. Per fat er utslippene redusert, men siden den totale produksjonen har økt har utslippene fra sektoren gått opp. Utslippene fra norsk olje- og gassindustri må reduseres kraftig om vi skal nå nasjonale klimamål. Utslippene kan reduseres betydelig gjennom energieffektivisering, redusert **fakling**, elektrifisering og gjennom fangst og lagring av CO₂.

Norge har som mål å redusere utslipp av klimagasser med 40 prosent i 2030 sammenlignet med 1990-nivå. Samtidig fortsetter utvinningen av olje og gass i samme tempo som før og det letes i stor skala etter nye felt. Senterungdommen mener det ikke skal letes etter nye olje- og gassfelt. Leting og utvinning av olje og gass vil øke utslippene av klimagasser i Norge. Samtidig utgjør videre leting en økonomisk risiko ved at feltene kan vise seg å være ulønnsomme etter hvert som etterspørselen etter fossile energikilder i verden reduseres. Flere andre oljeproduiserende land har også betydelig lavere kostnader ved utvinning av olje og gass enn Norge. Noe som gjør at olje og gass kan tilbys til lavere priser enn hva produksjonskostnadene er i Norge.

NETTLEIE

er prisen forbrukeren betaler for å få overført strøm til stedet hvor strømmen skal brukes. Nettleien skal gi nettselskapet inntekter til dekning av kostnadene ved transport av strøm, gitt effektiv drift, utnyttelse og utvikling av nettet. Det er nettselskapet selv som fastsetter nettleien, men NVE kontrollerer at inntekten nettselskapet henter inn gjennom nettleien ikke er høyere enn det nettselskapet totalt har lov til å ta seg betalt fra sine kunder.

FAKLING

er etterforbrenning for å bli kvitt overskudd av gass og olje ved petroleumsutvinning, raffinering og petrokjemisk industri. Fakling innebærer resurstap og store miljøulempen i form av store utslipp av karbondioksid (CO₂), og på norsk kontinentalsokkel omfattes fakling av CO₂-avgift. Dette har ført til en redusert bruk av fakling, men et minimum av fakling opprettholdes pga. sikkerhetshensyn. Dersom det oppstår en feil i prosessanlegget, er fakling en sikker måte å bli kvitt gass og væske på

Ved utnyttelse av dagens felt som enten er satt i drift eller som bygges ut, vil Norge kunne fortsette å utvinne olje og gass i 50-60 år til, dvs. til år 2070-2080.

Allerede innen 2050 skal globale klimagassutslipp være redusert med 40-70 prosent fra 2010-nivå om togradersmålet skal nås. Det vil ikke være forsvarlig av Norge, verken for klimaet eller for landets økonomiske sikkerhet, å fortsette med oljeutvinning og -leting slik som i dag. Senterungdommen vil derfor gå inn for en gradvis nedtrapping av olje- og gassindustrien, med overføring av arbeidsplasser og kompetanse til nye grønne arbeidsplasser.

Senterungdommen vil:

- Norsk olje- og gassvirksomhet skal gradvis trappes ned og utfases over de kommende tiårene basert på makroøkonomiske faktorer, geostrategi, klimapolitikk globalt, risiko for karbonlekasje og målene for Norge i Parisavtalen.
- Det skal utarbeides en helhetlig plan for satsing og utvikling av norsk industri, etablering av nye grønne arbeidsplasser og økt bærekraft i norsk økonomi.
- Leting etter nye olje- og gassfelt stanses.
- Oljeskatteordningen skal gjennomgås slik at det blir investeringsnøytralt, derunder fjerne leterefusjonsordningen.
- Oljeplattformer som har levetid på over lang levetid elektrifiseres innen 2030, enten gjennom tilkobling til landstrøm eller utbygging av vindmøller til havs.
- Utslippene fra norsk olje- og gassvirksomhet skal reduseres gjennom energieffektivisering, redusert fagting, elektrifisering, og dekarbonisering ved fangst og lagring av CO₂.
- Legge til rette for at eksisterende kompetanse i olje- og gassindustrien blir utnyttet innen fornybar energi og grønne næringer.
- Norge skal ta initiativ til en global nedtrappingsavtale for kull, olje og gass i fellesskap med andre oljenasjoner, der vi bruker relevante utenrikspolitiske virkemidler.

INDUSTRI

I 2018 sto industrien for 23 prosent av Norges klimagassutslipp, som den tredje største utslippskilden etter olje- og gassutvinning og transport. Utslippene har gått ned med rundt 40 prosent fra 1990 til i dag, samtidig som produksjonen har økt tilsvarende. Norsk industri er blant de mest klimavennlige i verden fordi vi benytter fornybare energikilder og svært energieffektive prosesser. Norge har derfor et stort fortrinn i overgangen til et lavutslippssamfunn. Det vil likevel være nødvendig å kutte utslippene fra industrien. Norges mål må være å øke verdiskapningen betydelig gjennom økt produksjon og utvikling av nye prosesser og produkter, samtidig som klimagassutslippene skal reduseres.

Felles for mange av bransjene innenfor industrien er at de er svært kraftkrevende og utgjør gjerne et betydelig punktutslipp av klimagasser. Utslippene kommer stort sett fra industrielle prosesser og forbrenning av gasser for energitilførsel til prosessene. Norge har gode muligheter til å produsere så klimavennlig som mulig, fordi det vil være behov for produkter som aluminium, sement og kunstgjødsel også i et nullutslippssamfunn.

Norsk industri er en del av **EUs klimakvotesystem** ([kapittel om Internasjonalt](#)). EU har besluttet at utslippene som omfattes av kvotesystemet skal reduseres med 43 prosent innen 2030 sammenlignet med 2005. Industrien vil derfor måtte kutte sine klimagassutslipp i tråd med nedtrappingen av tilgjengelig kvoter i markedet. Det kan blant annet bidra til å gjøre det lønnsomt å etablere karbonfangstanlegg og å erstatte kull og koks med biokull og hydrogen i industrielle prosesser.

Industrien er en del av klimaløsninga og må være et satsningsområde inn i det grønne skiftet. Teknologiutvikling, effektivisering av prosesser, bruk av nye råvarer og materialer, og **karbonfangst og -lagring** er nødvendige tiltak for å kutte utslippene fra industrien. Da vil vi være avhengige av at industrien får gode og forutsigbare rammebetingelser, og tilgjengelige og kraftfulle virkemidler. Vi må satse og effektivisere for å kutte de nasjonale klimagassutslippene fra industri, heller enn å legge ned. Det ville redusert norsk verdiskapning og ført til økt karbonlekkasje.

Senterungdommen vil:

- Sikre tilstrekkelige bevilgninger til å utløse store pilotanlegg for **karbonfangst, -lagring** og -anvendelse i industrien.
- Etablere **lånegarantiordning** for prosjekter i Norge med positiv klimaeffekt.
- Erstatte kull og koks med hydrogen og biokarbon som reduksjonsmiddel i industrielle prosesser.
- Utnytte spillvarme fra industrien til oppvarming av bygg og lignende.

KARBONFANGST OG -LAGRING (CCS)

Det finnes i dag i hovedsak tre måter å lagre eller fange CO₂ på hvor alle er knyttet til forbrenning av fossile brenslers. Pre-combustion, som innebærer å fjerne CO₂ før selve forbrenningen, post-combustion, som innebærer å fjerne CO₂ etter selve forbrenningen og oxy-fuel, som innebærer å erstatte luft med rent oksygen ved forbrenning av fossile brenslers.

Utfordringen i dag er at prosessene er svært kostbare. Per dags dato er ikke slike investeringer lønnsomme, men økt CO₂-kvotepris i fremtiden kan være med på å gjøre investeringer i denne sektoren lønnsomme.

CO₂-KOMPENSASJONS-ORDNINGEN

er en ordning med formål å motvirke karbonlekkasje, grunnet økning i elektrisitetspriser som følge av EUs klimakvotesystem.

LÅNEGARANTIORDNING

er en ordning hvor staten garanterer for lån som en bedrift tar opp, slik at bedriften får mulighet til å investere i langsiktige prosjekter.

LANDBRUK

Landbruket har redusert sine klimautslipp med 4,2% siden 1990, men det er fortsatt mye som gjenstår. Det er viktig å huske at landbruket er basert på biologisk produksjon, og at det derfor ikke går an å redusere alle utslippene ved å gå over til nye teknologiske løsninger. Samtidig er fotosyntesen som foregår både på åker og i skog en naturlig metode for karbonfangst og -lagring. Et viktig tiltak mot klimaendringene vil derfor være å forsøke å maksimere opptaket av karbon, samt sørge for langsiktig lagring.

Klimatiltakene i landbruket kan deles i tre deler: tilpasninger til et endret klima, reduksjon av utslipp, og økt opptak og lagring av klimagasser. Tilpasningene vil blant annet dreie seg om å utvikle mer robuste sorter, optimalisering av **jordkulturen** og investeringer i utstyr som tunneler for dyrking av frukt og bær. Reduksjonene vil vi oppnå ved blant annet effektivisering av produksjonen og overgang til fornybare energikilder. Økt opptak og lagring handler både om å øke opptaket til jorda i matproduksjon, og til skogen i skogdrifta. I tillegg handler det om å sørge for at det karbonet som blir tatt opp, ikke slipper ut i atmosfæren igjen. Dette gjøres blant annet ved å utnytte skogen på nye og bedre måter, og ved å forske på hvordan man minimerer utslippene fra jorda når den bearbeides.

JORDBRUK

Gjennom **Parisavtalen** har Norge forpliktet seg til å redusere egne utslipp med 40 % innen 2030 sammenlignet med 1990-nivå. Samtidig står det at vi skal «kutte klimagassutslippene på en måte som ikke truer matproduksjonen». Å redusere utslippene på bekostning av norsk matproduksjon er derfor ikke en god strategi, spesielt i en tid hvor den globale matsikkerheten trues av klimaendringene. Kortreist mat har lavere klimaavtrykk enn mat som har blitt transportert lange distanser med fly og båt, og det bør derfor være et mål å ha høyest mulig selvforsyningsgrad, basert på norske ressurser.

Siden 1990 har utslippene fra jordbruket gått ned, samtidig som matproduksjonen har gått opp. Det betyr at utslippene per produserte enhet har gått betraktelig ned. Det bør være hovedfokuset også i tiden fremover, for å unngå at importen av mat øker i takt med en voksende befolkning. Ved å samtidig fokusere på å kaste mindre mat, vil vi kunne brødfø flest mulig med minst mulig klimagassutslipp.

I Norge er det begrenset med arealer som egner seg for dyrking av menneskemat. Bare 3 prosent av arealet kan dyrkes, og bare ¼ av det arealet har de klimatiske forutsetningene som kreves for å dyrke matkorn, frukt og grønnsaker i stor skala. Det vil derfor være god klimapolitikk å bruke de resterende ¾ av **dyrkamarka**, og **utmarka**, til å produsere kjøtt, heller enn å importere mat fra utlandet. Samtidig må vi forsøke å dyrke mest mulig menneskemat på de innmarksarealene som er

JORDKULTUREN

er alle faktorene i jorda som påvirker veksten, e.g. næringssammensetning, bakterieflora, insekter og smådyr, og drenering.

UTMARK

er udyrket mark som etter loven ikke regnes for innmark. Praktiske eksempler på utmark er skog, fjell og kystområder. Av Norges landareal er 95 % utmark. Nesten halvparten av dette arealet er egna som husdyrbeite.

DYRKAMARK

omfatter alt jordbruksareal som er fulldyrka ned til vanlig pløvedjup, eller er overflatedyrka.

egnet for det. Det er viktig for å få en høyest mulig selvforsyningsgrad, noe som er bra både for miljøet og i et beredskapsperspektiv.

For å kunne produsere mest mulig norsk mat på norske ressurser er det viktig at vi utnytter **utmarksbeitene**. Gresset som vokser på beitene binder karbon og lagrer det i jorda, og dyrene som beiter utnytter ressurser som ellers ikke ville vært tilgjengelige for mennesker. Framover vil det også være viktig å fortsette jobben med å finne alternative proteinkilder til dyrefôr. Å erstatte importert soya med proteinkilder basert på norske ressurser (f.eks. kjøttbeinmel, alger, insekter eller treprotein) vil være bra av flere grunner. For det første går utslippene fra transport ned. For det andre reduseres etterspørselen av soya, som fører til mindre avskoging i tropiske strøk. I tillegg vil det i et beredskapsperspektiv sikre oss at vi kan opprettholde matproduksjonen hvis det skulle bli lavere tilgang på soya. Dette gjelder både for kraftfôr som blir brukt i jordbruket og fiskeoppdrett.

Myra er en viktig ressurs hvis vi skal produsere nok mat i Norge. Samtidig er den et viktig karbonlager. Planterester som ligger i myra råtner veldig sakte, så karbonet i dem blir liggende i myra i stedet for å slippes ut i atmosfæren. Senterungdommen mener at **grunn myr** (der laget med myrjord er tynnere enn 1 meter, og det ligger annen type jord under) skal kunne benyttes til matproduksjon, særlig framfor annen utbygging og produksjon. Her er det mulig å snu myrjorda under den andre jorda når området dyrkes opp, slik at karbonet blir lagret under dyrkajorda. Dette er utfordrende med **dyp myr** eller grunn myr på fjellgrunn, så denne myra bør verken dyrkes eller bygges ut.

Å investere i klimavennlig teknologi er også viktig i landbruket. Fossil oppvarming av fjøs, korntørker og drivhus bør erstattes med fornybare energikilder som biovarmeanlegg eller solcellepaneler, traktorer og andre landbruksmaskiner bør gå på biodrivstoff og etter hvert strøm, og **biogass** lagd av husdyrgjødsel må satses ytterligere på. Dette er teknologier som det vil ta lang tid å fase inn, og det er derfor viktig å få på plass finansieringsordninger så fort som mulig. Disse ordningene skal gjøre det mulig og lønnsomt å investere i miljøvennlig teknologi på små og store bruk over hele landet.

Forskning er viktig for å finne gode, klimavennlige løsninger i landbruket. Det forskes allerede på hvordan man gjennom avl og fôring kan redusere metanutslippene fra storfeproduksjonen. Det trengs også forskning på f.eks. hvordan man kan drive jorda på en måte som maksimerer CO₂-opptaket, og hvordan man kan minimere utslippene når man bearbeider jorda. I tropiske og tempererte strøk bindes CO₂ først og fremst i biomassen, mens i nordlige strøk bindes den mest i jorda. Å forstå denne prosessen er viktig for å forstå hvordan vi skal forvalte både innmark og utmark, og da trengs det mer forskning. Videre er det også viktig å tilføre landbruksskolene nok ressurser til å drive med FoU-arbeid, slik at unge kommende bønder kan lære om, og ta i bruk, klimasmarte teknologi.

For å nå klimamålene våre må vi fortsette å redusere utslippene per produserte enhet, og produsere mest mulig mat basert på norske ressurser.

BIOGASS

er en fellesbetegnelse på gassene metan (CH₄) og karbondioksid (CO₂) som oppstår når organisk materiale råtner. Gassen kan lages av kloakkslam, matavfall, planterester og husdyrgjødsel, og kan utnyttes som energi til drivstoff, oppvarming eller i el-produksjon. Potensialet i produksjon av biogass er stort, for er det én ting det finnes mye av på norske gårder, så er det husdyrgjødsel.

I samme prosess som man produserer biogass, produseres også biogjødsel og en biorest som kan brukes til plantejord.

Gassen kan ikke brukes på kjøretøy som ikke er spesielt tilpasset, og har derfor ikke samme funksjon som annet biodrivstoff.

Dette må gjøres med en langsiktig tankegang, fordi de fleste av de enkle, effektive kuttene er gjort allerede. Det som vil være fokuset i årene 18 og tiårene framover er langsiktig omlegging til utslippsfrie teknologier, og effektivisering av drifta.

Senterungdommen vil:

- Øke tilskudd og forskningsmidler til å produsere **biogass** av husdyrgjødsel, med sikte på at mest mulig av husdyrgjødsel brukes til biogassproduksjon i framtiden. Tilskuddene skal rettes både mot store anlegg og småskalaproduksjon på enkeltgårder.
- Fortsette å jobbe for en kanaliseringpolitikk som sikrer mest mulig produksjon av korn og grønnsaker i områder som er egnet for dette, med kraftfôrkrevende husdyr i disse områdene for utnyttelse av gjødsel.
- Øke forskningsmidler på bruk av bioressurser fra jord og skog.
- Legge til rette for at det dyrkes mest mulig frukt, bær, grønnsaker og korn til menneskeføde på de arealene som er egnet for det.
- Øke beitetilskuddet på utmarksbeite for husdyr.
- Godta nydyrking av grunn myr for å øke norsk matproduksjon.
- Videreføre forbudet mot nydyrking av og utbygging på dyp myr, og innføre støtte til plombering av dyp myr som tidligere har blitt drenert.
- Forby uttak av torv til produksjon av plantejord.
- Øke midler til forskning på proteinkilder som er basert på norske ressurser, f.eks. alger, insekter og tre, for å utvikle et fullgodt alternativ til soya i kraftfôr.
- Videreføre avlsarbeidet for å redusere metanutslipp fra storfe.
- Styrke landbruksrådgivernes kunnskap om klimatiltak.
- Jobbe for at mindre mat kastes, både av butikker og forbrukere, blant annet ved å støtte opp om en forpliktende matkastelov.
- At alle klimatiltak skal registreres i sektorens offisielle klimaregnskap.
- Gi matjord grunnlovsværn.
- Styrke jordvernet ved å forby nedbygging av matjord.
- Styrking av regionale miljøprogram til landbruk.
- Gi beitedyr prioritet fremfor rovdyr slik at utmarksbeitene kan utnyttes maksimalt i hele Norge.
- Ha høyere toll og lengre periode med tollvern på frukt og grønnsaker for å stimulere til økt norsk produksjon.
- Norge bør ta del i 4/1000 initiativet som ble lagt fram under klimaforhandlingene i Paris 2015, med hensikt om å stimulere økt karbonlagring i jord.
- At små og tungvidte skifter i kornområder også skal få arealtilskudd for gressproduksjon.
- At importert kjøtt skal merkes tydelig.

BIODIESEL

er en fellesbetegnelse på alle dieseltypene som er framstilt fra fornybare råvarer, for eksempel rapsolje eller slakteavfall. Noen typer er svært lik fossil diesel i kjemisk oppbygging og kan helt eller delvis erstatte fossil diesel. Andre typer biodiesel brukes hovedsakelig som tilsetning til fossil diesel. Fordelen med fornybare drivstoffer er at de kan gi en netto reduksjon i utslipp av klimagasser. Men hvor mye utslippene reduseres avhenger blant annet av hvilke råvarer som er benyttet og produksjonssted, -metode og -land.

AVGIFTSFRI DIESEL

er i dag fritatt for veibruksavgift, og skal bare brukes i traktorer, motorredskaper og liknende.

SKOGBRUK

Alt som kan lages av olje, kan i prinsippet også kan lages av trevirke. I netto tar den norske skogen opp CO2 tilsvarende halvparten av utslippene våre. Denne effekten av skogen skal ikke undervurderes, men det å kunne bruke skog til å erstatte fossilt materiale, samt som byggemateriale, gir en enda større klimagevinst. Det trengs en kunnskapsbasert bruk av naturen som spiller på lag med de naturlige kretsløpene. En aktiv skogskjøtsel, og en politikk som legger til rette for økt bruk av og videreføring av norsk skog, er sentralt for at Norge skal klare å nå klimamålene vi har satt oss.

Norge er et ledende land i utviklingen av innovative løsninger innenfor treforedling. For å få utløst det fulle klimapotensialet til skogen er det viktig at de ulike bestanddelene av virket brukes der det gir størst klimaeffekt. Derfor trengs det en storstilt satsing på FoU, samt å koble sammen disse miljøene med industrien.

Treforedlingsindustrien henger tett sammen med trelastindustrien. Det er mest lønnsomt å bruke sagtømmer som byggemateriale, og hvis ikke denne industrien gjør det godt, vil heller ikke treforedlingsindustrien nyte godt av energivirke som blir tatt ut og restmateriale fra sagbruk. Med andre ord må Norge legge til rette for mer nasjonal trelastindustri, slik at treforedlingsindustrien, med kompetansen og innovasjonen den bærer med seg, kan utvikle seg videre. Norsk skog kan brukes som råstoff i bærekraftig biodrivstoff. Ved å gjeninnføre **grottiskuddet**, samt legge å til rette for langsiktige og konkurransedyktige vilkår for treforedlingsindustrien i Norge, kan vi gå foran som et land som satser på produksjon av biodrivstoff. Biodrivstoff er i seg selv et biprodukt innenfor treforedlingen, og vi må derfor legge til rette for en helhetlig styrking av industrien, og ikke bare én nisje.

Hele verdikjeden trenger gode vilkår som gir grunnlag for ytterligere avvikning og videreføring i landet. Eliminering av flaskehals på veinettet, en velutviklet og elektrifisert jernbane og stor etterspørsel etter produkter basert på norsk tre kan være med på å gi lønnsomhet til både skogeier, transportør og videreførdler.

Forbedrede økonomiske rammevilkår, som for eksempel offentlig eierskap i private bedrifter eller risikolån, kan bidra til å realisere prosjekter som ellers hadde vært urealistiske. Denne økte lønnsomheten gir et større insentiv for å ta ut mer virke, noe det er bærekraftig grunnlag for å gjøre. I dag tar vi ut 11 millioner m³, mens det er bærekraftig grunnlag for å ta ut minimum 15 millioner m³. Denne økningen gir en enorm klimagevinst.

GROTTILSKUDD

var en tilskuddsordning som dekket skogsvirke/skogflisråstoff for energiproduksjon som ble tatt ut fra kulturlandskapspleie, lauvskoghogster, GROT (hogstavfall), veikantrydding, ungskogpleie og førstegangstynning. Ordningen ble innført under rødgrønn regjering, og fjernet av blåblå regjering i 2013.

Senterungdommen vil:

- At staten skal gi skognæringa gode og forutsigbare konkurransevilkår, og legger til rette for økt avvirkning i Norge gjennom utbedring av infrastruktur og bedre økonomiske rammevilkår.
- Legge til rette for at trevirket brukes der det gir størst klimaeffekt, og at utnyttelse av avfall fra trelast- og treforedlingsindustri gjøres kommersielt lønnsomt i større grad.
- **Grottilskuddet** gjeninnføres for å utnytte mer avfall fra skogen i industriell sammenheng.
- Skogloven, Levende skog-standard og skogsertifisering skal brukes for å sikre god skogskjøtsel, avvirkning på optimalt tidspunkt og bærekraftig forvaltning.
- Alt vern av skog skal baseres på frivillighet.
- Tillate planting av fremmedarter, som sitkagran, der det er klimamessig gunstig, ikke gir store negative miljøkonsekvenser og er under streng kontroll.
- Alle offentlige anbud må hente inn tilbud om å bygge i tre.
- Norge skal ha kontroll over egen skogpolitikk, og vi må tre ut av LULUCF regelverket som begrenser norsk satsing i skogindustrien.

FORBRUK OG AVFALL

Økonomisk vekst bidrar til økt forbruk og mer avfall, derfor ønsker Senterungdommen å sikre at foredling i størst mulig grad skjer i Norge gjennom økonomiske ordninger og tilrettelegging. I 2017 kom 3,4 prosent av de norske klimagassutslippene fra avfall. Samtidig har nordmenn et høyt klimafotavtrykk fra varer som produseres i utlandet og importeres til Norge. Avfall og forbruk henger tett sammen. Mye av avfallet som vi produserer i Norge kan unngås ved å redusere det totale forbruket vårt, og ved å utnytte ressursene bedre. Ved å kjøpe mindre, utnytte ressursene bedre og dermed kaste mindre kan en redusere en stor andel av klimagassutslippene fra avfall, både direkte i Norge, og indirekte fra produksjonen av varene. Likevel er det ikke alt avfall vi kan unngå.

FORBRUK

Klimafotavtrykket fra forbruket vårt gir et helt annet bilde enn tall for nasjonale utslipp, fordi Norge importerer forbruksvarer fra andre land. Mange av produktene som forbrukes i Norge er importert fra utlandet, og gir dermed klimagassutslipp i andre land. Forbruket gir likevel et norsk **klimafotavtrykk** som vi selv må ta ansvar for. Norge har et av verdens høyeste forbruk, hvor husstandene til sammen står for 80 prosent av det totale forbruket i landet. Samtidig som vi kutter våre egne **direkte utslipp**, må vi også kutte de **indirekte utslippene** som kommer av forbruket vårt.

I takt med økt rikdom og velstand øker menneskers forbruk, og dermed også utslipp. I høyinntekstland må forbrukere ta et særlig ansvar for eget forbruk. I mange tilfeller er reduksjon av forbruksvolum eneste utveg. Samtidig er det nødvendig at staten arbeider for å gjennomføre slike endringer. Hvert enkelt individ har et ansvar for å redusere sitt klimafotavtrykk, men staten må legge til rette for at individet lettere kan ta bevisste valg. Det ligger et stort potensial i å kutte klimagassutslipp med en klimapolitikk som i større grad retter seg mot forbrukeren. Det må bli enkelt å ta klimavennlige valg.

Senterungdommen vil:

- Innføre krav om klimautslippsmerking på alle varer som selges i Norge, med oversikt over mengden CO₂-ekvivalenter sluppet ut fra produksjon og levering av varen gjennom hele produksjonsløpet.
- Fjerne moms på reparasjon og gjenbruk.
- Utrede avgiftsordning på jomfruelige materialer, med tilhørende fond for subsidiering av gjenbrukte materialer.

AVFALL

Hvordan vi håndterer avfall etter bruk er spesielt viktig. Deponering og forbrenning av avfall fører med seg store utslipp, hovedsakelig av klimagassene metan og CO₂.

DIREKTE UTSLIPP

er utslipp som fysisk skjer innenfor et begrenset område, som i vårt tilfelle er Norge.

INDIREKTE UTSLIPP

kan komme fra varer og tjenester som lages utenfor et avgrenset område. Fabrikken som lager varene vi kjøper slipper også ut klimagasser. Det gir utslipp som skapes utenfor det avgrensede området fordi vi kjøper det de lager.

KLIMAFOTAVTRYKK

er en beregning av den totale klimapåvirkningen til et land, en folkegruppe, en industrisektor, en familie, en person eller lignende. For å finne fotavtrykket må en inkludere alle klimarelevante utslipp som en er ansvarlig for, både av CO₂, andre drivhusgasser som metan eller klorfluorkarboner, støv og sot, og lignende. Fotavtrykket inkluderer dermed både direkte og indirekte klimagassutslipp.

Metan dannes i avfallsdeponier når organisk materiale brytes ned uten tilførsel av oksygen fra luften. CO₂ kommer hovedsakelig fra forbrenning av avfall. I 2009 ble det forbudt å deponere biologisk nedbrytbart avfall i Norge, og mer avfall gikk til forbrenning i stedet. Forbrenning utnytter energien i avfallet bedre, men fører med seg utslipp og bør ikke være en prioritert metode for behandling av avfall.

Avfall er ikke kun et problem, men også en viktig ressurs i et bærekraftssamfunn basert på mer **sirkulær økonomi**. Samfunnet må ta i bruk nye, effektive systemer som sørger for at dagens avfall kan bli råmaterialer i fremtiden. Organisk avfall kan for eksempel brukes til å produsere biogass, matjord og biogjødsel. Dermed kan en spare utslippene fra deponering og/eller forbrenning av viktige ressurser. I Norge har 70 prosent av befolkningen tilbud om kildesortering av matavfall. Dette er positivt, men det er kun en femtedel av det totale matavfallet som kommer fra husholdninger. Det er derfor viktig at aktører i tjenesteytende sektor, som f.eks. matbutikkene tar større ansvar for å redusere det totale matavfallet.

Mange typer plast kan gjenvinnes og brukes i nye produkter. Dermed kan vi redusere forbruket av petroleum til produksjon, spare naturen for forsøpling av plast og unngå å slippe ut CO₂ ved forbrenning av plast. Rundt 95% av alle nordmenn har i dag tilbud om innsamling av plastemballasje, men ordningen varierer fra kommune til kommune. Likevel blir kun én tredjedel av plasten sortert i plastavfall framfor restavfall. Endre til: Plasten blir i hovedsak sendt til Tyskland for sortering og materialgjenvinning, Bare 21% av plasten som brukes i norske husholdninger blir gjenvunnet. Norge burde derfor legge til rette for flere norske resirkulerings-, og gjenvinningsanlegg slik at vi sikrer mer gjenvinning av norsk plast. Dette vil gi både norsk verdiskapning, mer kontroll over prosessen og en betydelig klima- og miljøgevinst.

Senterungdommen vil:

- Sette en avfallsgrense for bedrifter som omsetter mat som står i forhold til vareutvalget, og innføre en betydelig avgift på avfall over dette.
- Bøtelegge bedrifter som kaster nyttbar mat og støtte opp om en forpliktende matkaselov.
- Innføre krav til butikkjedene om håndtering av avfall til videre bruk.
- Legge til rette for at butikker kan gi bort varer som har gått ut på dato.
- Innføre krav om at alt organisk avfall skal gjenvinnes til biogass, biokull eller annen form for biorest innen 2030.
- Legge til rette for høyere gjenvinningsgrad av plast blant private forbrukere i Norge, samt at mer av gjenvinningen foregår i Norge.
- Utarbeide en plan for hvordan Norge kan bli et sirkulært samfunn innen 2030, hvor avfall utnyttes som en ressurs framfor et problem.
- Etablere en felles panteordning i Norden, for å øke resirkulering av importerte flasker og bokser.
- Kreve fritak fra EUs direktiv om holdbarhetsstempling på matvarer for å redusere matsvinn i Norge.

SIRKULÆR ØKONOMI

er et prinsipp for økonomisk virksomhet som har som mål at ressurser forblir i økonomien lengst mulig. Dette ønskes oppnådd ved å redusere råvarebruk, avfall, utslipp og energiforbruk til et minimum. Mange av ressursene som vi bruker i dag vil det kunne bli knapphet på i framtid på grunn av økt befolkning og høyere forbruk. Ved å bruke ressurser og energi om igjen kan vi utnytte planetens ressurser på best mulig måte i et langsiktig perspektiv.

BYGG OG ANLEGG

Innenfor bygg- og anleggssektoren kommer den største delen av klimagassutslippene fra indirekte utslipp gjennom innkjøp av materialer og tjenester, som kan knyttes tett opp mot flere andre sektorer. Likevel kommer også deler av utslippene som direkte utslipp fra energibruk i bygg og fra byggeprosessen.

ENERGIBRUK I BYGG

Mens energibruk i bygg globalt står for omtrent 40 prosent av klimagassutslippene, utgjør de en veldig liten del av de norske utslippene. Den lave andelen sammenlignet med andre land kommer av at oppvarming av bygg i Norge i stor grad dekkes av elektrisitet fra billig fornybar vannkraft. Utslippene fra fossil oppvarming av bygg utgjør 2,1 prosent av norske klimagassutslipp. Omtrent halvparten av dette kommer fra **oljeforbrenning**, mens den resterende halvparten kommer fra **naturgassforbrenning**. Bruk av olje til oppvarming er vedtatt forbudt fra og med 2020, men bruk av naturgass vil fortsatt være lovlig. Olje- og gassfyr kan mange steder erstattes enkelt av forbrenning av biobrensler, elektrisitet eller geotermisk varme. Samtidig vil isolering av hus og energieffektiviserende tiltak bidra til å redusere behovet for oppvarming.

Senterungdommen vil:

- Satse på fjernvarme som erstatning for olje- og gassfyring i bygg.
- Stille krav om til at det benyttes livløsanalysrer ved bygging av alle offentlige bygg.

BYGG- OG ANLEGGSNÆRINGEN

Utslipp fra bygg- og anleggsnæringen er alt som er knyttet til bygge- og vedlikeholdsarbeid, og inkluderer anleggsmaskiner og -utstyr, oppvarming på byggeplass og transport knyttet til dette. Direkte utslipp fra bygg- og anleggsvirksomhet utgjør omtrent 1,6 prosent av norske utslipp. Per i dag har fossil- og utslippsfrie alternativer i næringen vært lite tatt i bruk, med unntak av noen vellykkede prosjekter med "fossilfri byggeplass" i Oslo kommune. Økt etterspørsel etter fossilfrie byggeprosjekter i offentlig sektor vil kunne bidra til å øke tilgangen på fossilfrie anleggsmaskiner og fossilfri transport. Her må det offentlige ta et hovedansvar for å tilrettelegge.

Senterungdommen vil:

- At alle offentlige anbud skal etterspørre fossilfrie byggeplasser og prioritere de fossilfrie tilbudene der det er mulig.

FJERNVARME

er et sentralvarmeanlegg som forsyner en bydel eller flere bygg med energi til varmt tappevann og oppvarming. Anlegget benytter ulike energikilder, alt fra spillvarme fra industri, spillvarme fra avfallsforbrenning, varmepumper, bioenergi eller annet til oppvarming av vann.

OLJEFORBRENNING

innebærer oljefyringsanlegg og parafinbrennere i bygg. Anleggene i Norge er installert i tidsrommet 1945 til 1973. Dette er anlegg som er teknisk sett utrangert og lite effektive. De boligene som fortsatt varmes opp med olje- eller parafin er samtidig de som har høyest fyringskostnader.

NATURGASSFORBRENNING

er en brennbar gass som forekommer sammen med råolje. Gassen er et fossil brensel med lavere klimagassutslipp enn olje, og som blant annet brukes til oppvarming av bygg.

INNKJØP OG TRANSPORT

Den største andelen av utslipp fra bygg- og anlegg er indirekte utslipp fra materialinnkjøp og transport. Omtrent 40 prosent av materialressursene som blir brukt i Norge blir brukt til bygg. (Kapittel om Tungtransport og kapittel om Industri). Det er likevel viktig å nevne at bygg- og anleggssektoren er en stor bidragsyter til utslipp fra norsk industri og fra transport, og har dermed et viktig ansvar som innkjøper. Også her må det offentlige ha et ansvar for å etterspørre og prioritere byggeprosjekter hvor en bruker materialer med lavt klimafotavtrykk og kort og/eller utslippsnøytral transport. Økt bruk av tre som byggemateriale, utvikling av karbonfangst for produksjon av andre nødvendige byggematerialer og prioritering av kortreiste produkter vil være viktig.

Senterungdommen vil:

- Innføre krav om klimaregnskap for et prosjekts totale livsløp, inkludert indirekte utslipp, ved prosjektering av alle byggeprosjekter.
- Fjerne moms på reparasjon og gjenbruk på maskiner, materialer osv. (se avfall).
- Alle offentlige anbud må hente inn tilbud om å bygge i tre.

AVGIFTSFRI DIESEL

er i dag fritatt for veibruksavgift, og skal bare brukes i traktorer, motorredskaper og liknende.

CO₂-EKVIVALENT

er en enhet som brukes i klimagassregnskap. Enheten tilsvarer den effekten en gitt mengde (som regel et tonn) CO₂ har på den globale oppvarminga over en gitt tidsperiode (som regel 100 år). De øvrige drivhusgassene kan gi sterkere oppvarming enn CO₂. Utslipp av disse gassene omregnes derfor til CO₂-ekvivalenter.

FISKERI OG OPPDRETTSNÆRING

823 Noreg har stor kompetanse innan skipsfart, havbruk og fiske, og dette er næringar
824 som er viktige å ta med seg inn i det grønne skiftet. Sjømat er Noregs nest største
825 eksportartikkel, men **surare hav** gjer konsekvensar for både artane langs kysten og i
826 oppdrettsanlegga. Tradisjonelt har det kalde og reine vatnet vårt vore grunnlag for
827 store ressursar innan fiskeri og havbruk, men eit varmare og surare hav, som følgjer
828 med klimaendringane, vil endra livsføresetnadane i det marine miljøet. Når
829 befolkninga i verda aukar treng me òg auke i matproduksjon, og då vert norsk
830 fiskerinæring viktig. Berekraftig vekst i fiskeri og havbruk spelar ei viktig rolle. **Det er
831 viktig at me legg til rette for at ikkje fisken blir ramma av oljeutslipp, rømming av
oppdrettsfisk eller den endringa eit oppdrettsanlegg gjæv i økologien rundt.**

OPPDRETTSNÆRING

832
833 Den norske oppdrettsnæringa må ha eit stort bærekraftfokus. Ein må ha fokus på at
834 det skal vera tilnærma null medikamentforbruk, fôrprodusentar må stilla miljøkrav
835 til råvareleverandørar og både fôrflåtar og båtar må bli elektrifisert. Ein lang kyst,
836 store havområder og mange fjordar gjer Noreg gode føresetnadar for å hausta frå
837 havet.

838
839 Dei siste 20-30 åra har fiskeri og oppdrettsnæring utvikla seg til ein viktig økonomisk
840 sektor i Norge. Etter olje og gass, er sjømat Norges største eksportnæring.
841 Oppdrettsnæringa er ei viktig inntektskjelde for Noreg og det er viktig å leggja til
842 rette for ei bærekraftig utvikling og vekst i denne næringa. Ingrediensane i fiskefôret
843 spelar ei viktig rolle her. Fisk i oppdrettsanlegg skal fôrast med dei næringsstoffa den
844 treng for å veksa og ha god helse, men råvarer nytta til fôrproduksjon må
845 vera bærekraftige.

846 Ingrediensane fiskemel og fiskeolje har tradisjonelt vore utgangspunktet for eit godt
847 fiskefôr. Dei siste 15 åra har tilgangen på fiskemel og -olje blitt lågare. Planteprotein
848 har vist seg å kunna erstatte fiskemel, men i dag vert det importert planteråvarer i
849 hovudsak frå Sør-Amerika og Europa. Snarast bør protein og olje som skal brukast i
850 fiskefôr kunna lagast frå kjelder som er nærmare og som krevjar mindre landareal og
851 sprøytemiddel. Ein bør satsa på å bruk av algar, tare, insekt, restråstoff frå
852 produksjon av andre dyr og sekkedyr i fiskefôr.

Senterungdommen vil:

- 854 • Tilpasse oppdrettsanlegg etter meir ekstremvær.
- 855 • At råvarer nytta til fôrproduksjon må vera bærekraftige.
- 856 • **Arbeid for å styrka fornybar energiforsyning og annan
infrastruktur til produksjonsanlegg innan oppdrettsnæringa.**
- 857 • **Vidareutvikl ordninga med utviklingskonsesjonar med fokus på
858 klimavennlige satsingar i næringa.**

HAVFORSURING

er eit omgrep som blir
brukt om den pågåande
nedgangen i pH-verdien i
verdshavane forårsaka av
opptaket deira av
menneskelege utslipp av
karbondioksid frå Jordas
atmosfære. Det er berekna
at pH-verdien i hava
mellom 1751 og 1994 gjekk
ned frå omtrent 8,179 til
8,104, ei svarer til ein auke
surhetsgrad på 18,9
prosent.

859 **FISKERINÆRING**

860

861 Den norske fiskerinæringa bygger på langsiktig bærekraft og forsvarleg bruk. Fisken er ein ressurs
862 med avgrensingar på kor mykje me kan henta ut av havet. Derfor er det viktig å utnytta ressursane
863 til det fulle. Me må leggja til rette for at fiskarane og mottaka nyttar heile fisken, der dei tar vare på
864 avkapp og dårleg fisk og nyttar det til andre ting som til dømes mjøl og olje. Skal forvaltinga av
865 fiskeriressursane våre vere berekraftig må vi fortsetja å bygga næringa på fortrinna vi har i tilgangen
866 på ferskt råstoff av høg kvalitet langs kysten vår. For at dette skal vere mogleg må vi oppretthalde
pliktsystemet og handheva dette, slik at fisken leverast lokalt.

Gjennom dette kan vi sikra at ein større del av ressursane verten våre vidareforedlet i lokalsamfunna. Då sikrar vi verdiskaping i heile landa, og ikkje minst ein matproduksjon med lågare klimaavtrykk med reduserte transportutslepp. For å fanga fisken ute på Noregs hav brukar me båtar av ulike typar og storleikar. I dag går storparten av dei på fossilt brennstoff, men stadig fleire hybridfartøy og elektriske fartøy byggjast. Det er viktig at det satsast på produksjon og utvikling av meir miljøvennlege fartøy i fiskerinæringa slik at utsleppa frå denne næringa kan reduserast.

Senterungdommen vil:

- Halda oppe og i større grad handheva pliktsystemet.
- Leggja til rette for økt lokal vidareforedling.
- Sikre ein desentralisert mottakstruktur gjennom å setja av middel over statsbudsjettet til føringsordningar og mottaksstasjonar.
- Satsa på produksjon og utvikling av nullutsleppfartøy innanfor fiskerinæringa.

INTERNASJONALT

Klimasaken er som kjent et globalt problem som må løses lokalt. Samtidig kreves det globalt samarbeid for å finne og legge til rette for de lokale løsningene. Norge er en av de landene som har tjent mest på den forurensningen som har ført til klimaendringene, og vi har derfor et spesielt ansvar for å bidra til å løse problemet nå. Det gjør vi med å jobbe med gode løsninger for å redusere utslippene her hjemme, men også ved å ta internasjonalt ansvar og initiativ. Hvis vi ikke klarer å redusere egne utslipp, har vi liten troverdighet når vi kritiserer politikken til store land som USA, Kina eller Brasil. At vi får ned våre utslipp kan også ha en smitteeffekt på andre land, ikke minst fordi teknologi som utvikles i Norge (for eksempel innenfor off-shore vindkraft, el-ferger og karbonfangst og -lagring) kan tas i bruk av andre land. Selv om vi kan gjøre en forskjell alene, er vi avhengige av internasjonalt samarbeid for å få ned de globale utslippene.

Parisavtalen er den viktigste internasjonale avtalen verden har fått på plass så langt. Avtalen er basert på at alle land melder inn hvilke kutt de kan bidra med, heller enn at de blir pålagt kutt fra det internasjonale samfunnet. Den er viktig fordi det er første gang alle land har blitt enige om å gjøre noe med klimaendringene, men den er ikke ambisiøs nok som den ligger i dag. Foreløpig inneholder den bare 1/3 av de kuttene som er nødvendig for å nå målet om under 1,5 graders oppvarming. Det er derfor viktig at Norge følger opp sine forpliktelser i avtalen, øker sine egne klimaambisjoner, og jobber for å få andre land til å gjøre det samme.

Selv om **Parisavtalen** er viktig, er det vanskelig å bli enige om kutt og å samarbeide om tiltak med alle verdens land. Klimasamarbeidet med våre naboland og EU er viktig for å få til utslippskutt. Regjeringen har våren/sommeren 2019 forhandlet med **EU om en klimaavtale** som er mer ambisiøs enn Parisavtalen. Avtalen åpner for at noen av kuttene kan gjøres ved å kjøpe CO₂-kvoter gjennom **EUs kvotesystem**. Vi må ha et klart mål om å gjøre alle kuttene her hjemme, men likevel være åpne for å kjøpe kvoter som en siste utvei.

Norge har vært en del av **EUs kvotesystem** siden det ble opprettet i 2008. Prisen har lenge vært mye lavere enn ønskelig, på grunn av den økonomiske nedgangen i mange europeiske land etter 2008, men prisen har steget markant fra midten av 2017. Mange norske bedrifter i kvotepliktig sektor er avhengige av at prisen fortsetter å stige hvis det skal lønne seg å investere i utslippsreducerende tiltak.

Arbeidet for å bevare regnskog har lenge vært en viktig del av Norges internasjonale klimaarbeid. Norge har vært en pådriver og viktig bidragsyter i FNs REDD+ -program. Programmets arbeid er viktig, men det har blitt kritisert for at prosjektene ikke leverer det som er lovet til ur- og lokalbefolkninger. Folk som bor i områder hvor REDD+-program har blitt gjennomført har blitt lovet inntekter fra salg av klimakvoter og økonomisk vekst. Flere steder har derimot det motsatte

KLIMAAVTALE MED EU

binder Norge til EUs klimaregelverk, slik at vi har forpliktet oss til å kutte 43% i kvotepliktig og 30% i ikke-kvotepliktig sektor i perioden 2005-2030.

EUs KVOTESYSTEM

fungerer ved at myndighetene setter et tak på total tillatt mengde utslipp istedenfor å regulere utslippene fra hver enkelt fabrikk eller installasjon. En klimakvote er altså en rettighet til å slippe ut ett tonn CO₂ eller CO₂-ekvivalenter. Ved å handle med kvoter på et marked, koordinerer bedriftene seg imellom hvem som skal redusere utslippene og hvor mye. Myndighetene pålegger utslippskutt ved å senke taket på den totale utslippsmengden slik at prisene på kvotene går opp.

PARISAVTALEN

er en internasjonal klimaavtale vedtatt i Paris i 2015. Det er første gang alle verdens land har blitt enige om en avtale for å redusere globale klimagassutslipp, Norge har meldt inn et mål om å kutte utslippene med 40% i perioden 1990-2030.

skjedd. Sårbare grupper har mistet tilgangen til skogen og ressursene som de livnærer seg på, og sunket dypere inn i fattigdom. Norge må bruke sin innflytelse i programmet til å sørge for at prosjektene blir gjennomført på en måte som ikke er til skade for lokalbefolkningen.

Statens pensjonsfond utland, bedre kjent som Oljefondet, er verdens største statlige fond. Fondet investerer for milliarder hvert eneste år i aksjer, rentepapirer og i eiendom. Senterungdommer mener at fondet burde øke sine investeringer i både unorterte og noterte aksjer innen fornybar energi. Forbudet mot å investere i olje-, kull- og gassaksjer må opprettholdes og fondets strenge etiske krav må etterfølges.

Senterungdommen vil:

- Øke Norges klimaambisjoner i **Parisavtalen**
- Jobbe for at EU øker sine klimaambisjoner.
- Gjennomføre alle kuttene vi har forpliktet oss til i Norge. Klimakvoter skal kun kjøpes som en siste utvei.
- Jobbe for at prosjektene i FNs REDD+-program gjennomføres på en måte som reduserer avskoging uten at det går utover lokal- og urbefolkningene som er avhengige av skogen.
- Øke Oljefondets investeringer i både unorterte og noterte aksjer innen fornybar energi.
- Norges salg av CO2-kvoter skal ikke brukes til å saldere statsbudsjettet.
- Bruke handelspolitikk og internasjonalt diplomati til å øke Norges handlingsrom for å bekjempe karbonlekkasje.
- Jobbe for at EU strammer inn antall klimakvoter.

REDD+ -PROGRAM

The United Nations Collaborative Program on Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation in Developing Countries. Programmet har som formål å redusere utslipp fra avskoging i u-land, og ble startet i 2008.
